

TREĆA ŽIVOTNA DOB I VAŽNOST CJELOŽIVOTNOGA UČENJA

Jasna Čurin, prof. psihologije

jasna.curin@gmail.com

Sažetak

Treću životnu dob karakteriziraju velike životne promjene od kojih je sa socijalnog aspekta umirovljenje jedna od najvećih. Da bi osoba uspješno prevladala to razdoblje, koje često zna biti stresno, potrebno je reorganizirati život, prestrukturirati vrijeme, prihvatiti nove socijalne uloge. Cjeloživotno učenje može imati važnu ulogu u tom razdoblju, a uključanje u razne oblike organiziranih obrazovnih programa može dati novi smisao kasnijem periodu čovjekova života. Kako na psihofizičkom, tako i na emocionalnom i socijalnom planu. Programi pak koji se nude osobama tzv. treće životne dobi moraju biti pažljivo osmišljeni, u obrazovnom procesu trebaju se poštivati specifičnosti rada sa seniorima, a nastavnike za taj rad treba dodatno educirati. Broj starijih osoba raste i kod nas i u svijetu i sigurno je da će za jedan dio njih daljnje obrazovanje biti izbor u tzv. kriznim godinama njihovoga života.

Ključne riječi: *treća životna dob; umirovljenje; socijalne uloge; restrukturiranje života; cjeloživotno učenje; obrazovni programi.*

Umirovljenje, a što sad?

Poznato je da su razvijene europske zemlje suočene s ubrzanim starenjem stanovništva, pa tako i Hrvatska. Prema podacima Državnoga zavoda za statistiku RH prema popisu stanovništva iz 2021. godine bilo je 22,3% osoba starijih od 65 godina, što je čak 4,6% više u odnosu na popis iz 2011. godine. Starijih od 60 godina bilo je gotovo 30%. Očekivana životna dob u Hrvatskoj za osobe rođene 2015. godine za žene iznosi prosječno 80 godina, za muškarce 75 godina (prema Despot Lučanin, 2022., str. 49-51). Zakonski određena dobna granica za odlazak u mirovinu još uvijek je 65 godina života. Promatrajući iznesene demografske podatke možemo zaključiti da značajan broj stanovnika u Hrvatskoj gotovo trećinu života provede u tzv. trećoj životnoj dobi i to u statusu umirovljenika. Neki autori navode i "četvrtu životnu dob" (Špan, 2000., str. 15) koju karakterizira doba visoke starosti i često ovisnost o pomoći drugih. Budućnost u demografskom smislu nije teško predvidjeti, svi demografski pokazatelji pokazuju da će u razvijenim zemljama

broj starijeg stanovništva i dalje rasti. No, grupacija starijih osoba u ukupnom stanovništvu mijenjat će se osim po dobi i po nekim drugim karakteristikama (Lučanin, 2022., str.340). Između ostalog, umirovljenici koji dolaze bit će sve obrazovaniji što je s aspekta našeg predmeta interesa važno istaknuti.

Životne promjene u trećoj životnoj dobi – psiho socijalni aspekt starenja

Životno razdoblje između treće i četvrte životne dobi najčešće se poklapa s velikim životnim promjenama (Čurin, 2019.,str. 2). Promjene se javljaju kako na fizičkom, zdravstvenom, psihičkom planu, tako i na socijalnom. Tu je prije svega umirovljenje kao jedan od značajnih stresnih događaja u životu osobe. Umirovljenje pojedincu donosi i dobitke i gubitke, ovisno o osobi i životnim okolnostima. No, i u jednom i u drugom slučaju donosi promjene i zahtjeva prilagodbe. Zanimljiv je podatak da je na Skali životnih stresova koju su američki psiholozi Holmes i Rahe konstruirali i izmjerili umirovljenje zauzelo visoko 9 mjesto na listi od 21 stresnog događaja (Pečjak, 2001., str. 19). Osoba koja je do neki dan bila radno aktivna, stvorila profesionalnu karijeru, s dnevnom bazom širokih socijalnih kontakata nađe se kod kuće u svoja četiri zida pred velikom količinom slobodnog vremena, a i materijalne mogućnosti zbog niskih mirovina postaju puno skromnije. Često osobu stigne i tzv. sindrom praznog gnijezda, odlazak djece od kuće i zasnivanje njihovih vlastitih obitelji (Čurin, 2019., str. 2). Dolazak unuka za mnoge najsretniji događaj toga životnoga razdoblja, također traži novu prilagodbu. Nažalost to je i razdoblje gubitaka bliskih osoba, nerijetko nas zadesi udovištvo i gubitak bliskih prijatelja. Mnogo je razloga za stres, a stres vodi u bolest i depresiju. Kako bi to spriječili po odlasku u mirovinu, potrebno je reorganizirati život, prestrukturirati vrijeme i prihvatiti nove socijalne uloge koje nam to životno razdoblje donosi (Čurin, 2019., str. 2).

Dobro se na ovom mjestu prisjetiti da se socijalne uloge tijekom cijeloga života mijenjaju. Kroz uobičajeni obiteljski ciklus osoba promijeni nekoliko uloga. Na svijet dolazimo kao dijete ovisno o drugima, potom osnujemo vlastitu obitelj pa smo suprug/a, ako imamo djecu postanemo roditelj, ako dobijemo unuke ostvarujemo ulogu bake/djeda, kako vrijeme prolazi jedan od supružnika napušta obitelj prvi, pa postajemo udovica/udovac, na kraju često osoba nastavlja živjeti u samačkom domaćinstvu, postaje samac/ica. Kroz uobičajeni društveni ciklus također prolazimo razne uloge tijekom života od predškolca u vrtiću, učenika osnovne i srednje škole, potom studenta ako osoba nastavlja školovanje, po zaposlenju skoro pola života provedemo kao zaposlenik nekog kolektiva, da bi nam na kraju društvo dodijelilo „zasluženu ulogu“- ulogu umirovljenika. Zanimljivo je da zadnju socijalnu ulogu koju smo imali izbriše nova koju nam je društvo dodijelilo. Pa tako netko tko je jučer bio liječnik, danas je umirovljenik. Drugi je pak bio nastavnik, danas je umirovljenik. Prodavač iz dućana postao je umirovljenik. Kao da odlazak u mirovinu briše sve što smo nekada bili i znali, dodijeljen nam je drugačiji identitet, pa mnogi umirovljenici i sami o sebi počnu razmišljati upravo tako kako ih vide drugi. Stereotipno, umirovljenik i ništa više! (Čurin, 2021., str. 14).

Život u mirovini i daljnje obrazovanje

Razmišljajući o ovoj temi moramo poći od činjenice da odlazak u mirovinu nije za sve osobe jednako stresan. Neki umirovljenje doživljavaju kao olakšanje od napornoga posla, jedva čekaju da odu u mirovinu i pripremili su se za način života u post radno doba. Neki drugi se izgube! Ponekad je osobi po umirovljenju dovoljno da stvaranjem mreže susjedskih socijalnih veza, obnavljanjem prijateljstava iz mladosti ili brigom o unucima popuni vrijeme. Postoje i ljudi kojima je samoća odabir i životni stil, razlike među starijim osobama su velike. Uključenje u razne aktivnosti koje se umirovljenicima nude kroz klubove i udruge, gerontološke centre, knjižnice, uključivanje u volonterski rad mogu ispuniti vrijeme i stvoriti nove socijalne kontakte. (Čurin, 2019., str. 2). Dio starijih osoba će participirati u nekom od programa u okviru navedenih mogućnosti, dok će drugi u kreiranju slobodnog vremena potražiti i dodatne mogućnosti cjeloživotnog obrazovanja, strukturirane i kontinuirane programe koji više „slične na pravu školu“.

Iako se učiti može na različite načine *Sveučilišta za treću životnu dob* nude mogućnost sustavnoga usvajanja novih obrazovnih sadržaja (Čurin, 2021., str. 14). Možemo ih definirati kao obrazovno kulturne centre u kojima osobe treće životne dobi usvajaju nova znanja ili utvrđuju postojeća, u ugodnom ambijentu, u društvu osoba sličnih interesa, u skladu s jednostavnim i prihvatljivim metodama (Formosa, 2010., str. 1). Sveučilišta za treću životnu dob predstavljaju i svojevrsni pokret koji potiče aktivno starenje putem obrazovanja (Čurin, 2021., str. 14). Organizacijski najčešće djeluju u sklopu visokoškolskih ustanova, koristeći njihove prostorne i kadrovske kapacitete, no susrećemo ih i u drugim organizacijskim oblicima. Mogu se organizirati u sklopu obrazovno-kulturnih ustanova, u sklopu vjerskih organizacija, mogu djelovati kao samostalne udruge, kao privatne organizacije, kao udruge volontera i dr. Generalno, postoje dva osnovna modela sveučilišta za treću životnu dob koja danas susrećemo u europskim zemljama, ali i diljem svijeta. Francuski model koji se više oslanja na kapacitete visokoškolskih ustanova i britanski koji je manje formalan i više se oslanja na samoorganizaciju polaznika (Čurin, 2021., str. 14). Zanimljivo je da je britanski model (logo U3A) proširen i prihvaćen i diljem Australije i Novog Zelanda.

Može li takvo obrazovanje biti opcija koja će dati smisao kasnijem periodu čovjekova života? To je pitanje s kojim bi se trebala baviti gerontologija, potom andragogija, još uže gerontogogija, znanost koja se bavi starijim osobama u procesu obrazovanja. Ona bi trebala razvijati metodičke i didaktičke modele za obrazovni rad sa starijim osobama. No, kad se uzme u obzir podatak da je u Hrvatskoj udio odraslih osoba u procesu formalnog obrazovanja svega 3,2% u odnosu na 11% europskoga prosjeka (Eurostat, 2021) ne čudi da u našoj sredini programi namijenjeni cjeloživotnom obrazovanju nisu dovoljno prepoznati. Europska iskustva su u ovom području znatno bolja (Čurin, 2021., str. 15). Što se tiče neformalnog obrazovanja podaci istraživanja koje je provela Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih pokazuju da je u neki od tih oblika uključeno 31,6% odraslih osoba od 24 do 64 godine (ASOO, 2017., str. 16). Za osobe starije od 64 godine (dakle, one koji su netom pred mirovinom ili su odnedavno u njoj) podataka nema! Možemo pretpostaviti da se upravo iz te dobne kategorije, kategorije mlađih umirovljenika, pojavljuju osobe motivirane za uključivanje u cjeloživotno učenje kao osobni izbor aktivnog starenja. I mogli bi postotke uključenosti pomaknuti prema višim kategorijama.

Od kada je na Sveučilištu u Toulouseu u Francuskoj 1973. godine nastalo prvo sveučilište za treću životnu dob ideja o organiziranim oblicima obrazovanja osoba treće životne dobi počela se širiti velikom brzinom diljem Europe i svijeta. Danas u mnogim zemljama postoje razvijeni modeli sveučilišta za treću životnu dob od kojih neka djeluju i na razini nacionalnih mreža (Čurin, 2018., str. 27). Izuzetan je primjer Slovenije koja je razvila široku mrežu *Univerzi za tretje življenjsko obdbje* koje postoje u 52 grada u Sloveniji i imaju više od 20.000 polaznika godišnje, od toga samo u Ljubljani između 3.000 i 4.000 seniora godišnje pohađa različite programe. Drugi model stiže nam iz Njemačke. Pri Goethe Universität Frankfurt am Main od 1982. godine djeluje Universität des 3. Lebensalters. U3L djeluje kao samostalna udruga koju su osnovali sveučilišni profesori u mirovini, no koristi prostorne, tehničke i kadrovske kapacitete Goethe Universität. Ponešto drugačiji model susrećemo na još jednom starom europskom sveučilištu – Comenius Universitetu u Bratislavi. Pri Centru za cjeloživotno učenje razvili su Sveučilište za treću životnu dob (UTA) koje djeluje od 1990. godine, a nastava se održava na nekoliko fakulteta u Bratislavi. Već smo napomenuli da su Hrvatska iskustva u tom području puno skromnija. Iako se i naša zemlja u svojim dokumentima (Zakon o obrazovanju odraslih, 2007.; Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, 2014.) teoretski opredijelila za razvoj cjeloživotnog učenja, u praksi se to uglavnom odnosi na strukovno obrazovanje i obrazovanje za tržište rada. Obrazovanju starijih osoba koje je primarno u funkciji podizanja njihove kvalitete života ne pridaje se još uvijek veći značaj. Stoga ne iznenađuje da u Hrvatskoj postoje, koliko je nama poznato, samo tri modela organiziranog obrazovanja starijih osoba tipa sveučilišta za treću životnu dob koja djeluju zasebno. Na Sveučilištu u Rijeci, u Pučkom otvorenom učilištu u Zagrebu i Pučkom otvorenom učilištu u Umagu (Čurin, 2021., str. 15).

(*Sveučilište za treću životnu dob pri Pučkom otvorenom učilištu u Zagrebu vodila sam od osnivanja u šk. god. 1991./92., do umirovljenja, 2020.godine. Stoga su podaci i iskustva opisani u daljnjem tekstu najvećim dijelom proizašli iz dugogodišnjeg praktičnog rada u području obrazovanja starijih osoba.)

Specifičnosti obrazovnog rada sa starijim osobama

Već smo istakli da se mali broj stručnjaka bavi obrazovanjem starijih osoba, formalna edukacija za to područje tek se počinje ozbiljnije razvijati, iako postoje mnoge specifičnosti obrazovnog rada sa starijim osobama o kojima bi trebalo voditi računa kada se uđe „u seniorski razred“. Zanimljivo je da se od šk. god. 2021./22. na Sveučilištu u Ljubljani počeo realizirati kolegij *Obrazovanje starijih osoba*. Kod nas se, na Filozofskom fakultetu u Rijeci, od šk. god. 2015./16. realizira kolegij *Pedagogija treće životne dobi* koji se provodi kao model učenja zalaganjem u zajednici (Zloković i Zovko, 2020., str. 225). Možemo pretpostaviti da ćemo u budućnosti unutar andragogije, pedagogije, naravno i psihologije, nalaziti sve više tema vezanih uz najstarije polaznike u procesu cjeloživotnog učenja. Oni će pak, zbog demografskih promjena, ali i njihove više obrazovne razine, u tom procesu biti sve brojniji. Iako je starenje prirodan proces koji ima svoj tijek u slabljenju nekih funkcija, starije osobe posjeduju i dalje snagu umnih sposobnosti, sposobnosti pamćenja i učenja, no za isti učinak potrebno im je nešto više vremena (Čurin, 2019., str. 2). Unatoč toga zaslužuju jednako kvalitetno obrazovanje kao i mlađi. Starije osobe

odlikuje mudrost koja u sebi krije kristaliziranu inteligenciju kojoj je preduvjet životno iskustvo. A mogućnost neprekidnog kreativnog stvaralaštva dokazuju brojni primjeri povijesnih ličnosti, znanstvenika, književnika, političara koji su u visokim godinama postigli vrhunske rezultate stvaralaštva kao npr. Pasteur, Edison, Einstein, Darwin, Picasso, Freud, Goethe i dr. (Pečjak, 2001., str. 143). Starije osobe doista mogu *cjeloživotno učiti* doživotno!

Kada govorimo o području obrazovanja starijih trebamo uzeti u obzir da starije osobe kada postaju „učenici“ u proces obrazovanja unose veliko bogatstvo osobnog znanja i iskustva što nije slučaj s učenicima na drugim obrazovnim razinama. Brojne su i druge razlike u tom procesu između redovnih učenika i učenika-seniora čemu treba prilagoditi nastavni rad. Grupe učenika su homogene, seniora heterogene. Po društvenom statusu prvi su ovisni, drugi neovisni. Kod prvih čija se ličnost još razvija bitna je i odgojna komponenta, kod drugih imamo posla s formiranim osobama čvrstih uvjerenja. Kod učenika je prisutno vanjsko vrednovanje i ekstrinzična motivacija, kod seniora je prisutna unutarnja motivacija za obrazovanje. Za prvu skupinu programe propisuju zakoni i državna tijela, kod seniora, polaznici aktivno sudjeluju u kreiranju programa. Prvo je obrazovanje besplatno, ovo drugo se najčešće plaća. Jedno je obavezno, drugo stvar osobnoga izbora. Iz prvoga odlazimo nakon određenog broja godina, drugo može trajati neograničeno. Kod prvog je naglašenija obrazovna komponenta, kod seniora je jednako važan i socijalni moment. Prve ocjenjujemo, ispitujemo i dijelimo uvjerenja, ovi drugi nisu tome skloni, ishodi učenja ocjenjuju se najčešće samovrednovanjem. Ima razlika još, no nadamo se da je i navedeno dobar početak koji treba uzeti u obzir kada krenemo predavati polaznicima „treće životne dobi“.

Programi i način organizacije – bez ocjena i diploma, kontinuitet je bitan

Ono što karakterizira sveučilišta za treću životnu dob je široka programska ponuda koja je neiscrpna, mijenja se i nadograđuje. Većinom se radi o neverificiranim programima. Praktički ne postoji područje koje nije zastupljeno na „seniorskim sveučilištima“. Programe čini široki interesni spektar od uobičajenih programa učenja stranih jezika, informatičkih i kreativnih radionica, programa tjelovježbe, preko umjetnosti i kulture, ekologije, politike i ekonomije, arheologije, multikulturalizma, filozofije, astronomije, arhitekture, književnosti, matematike, teatrologije, psihologije, do zdravstvenih tema ili molekularne biologije i kemijskog inženjerstva. Neki programi vezani su više uz znanstveni pristup. Često se organiziraju terenske nastave i studijska putovanja. Programi se kontinuirano nadograđuju prema prijedlozima polaznika i zaokružuju u suradnji grupe i nastavnika. Polaznici vole kontinuitet u održavanju nastave i dobru organizaciju. Programska ponuda i trajanje programa prilagođava se mogućnostima pojedinih sveučilišta, pa tako imamo modele koji slijede kontinuitet školske godine, ali i one koji se organiziraju povremeno u koncentriranoj satnici. Izostaje formalno ocjenjivanje, ispitivanje, nema izdavanja diploma, usvojenost znanja ocjenjuje se samoevaluacijom. Gotovo svuda polaznici participiraju u cijeni, negdje više, negdje manje, ovisno o potpori lokalnih vlasti ili nadležnih državnih tijela (Čurin, 2021., str. 15).

Obrazovne skupine – kohezija i postojanost

Obrazovne skupine seniora odlikuje visoka motiviranost za nova znanja koja proizlazi isključivo iz intrinzičnih motiva, nastava je dinamična, redovitost dolaženja je uobičajena, grupe su postojane i dugotrajne (npr. na ljubljanskom i zagrebačkom sveučilištu za treću životnu dob postoje grupe koje djeluju gotovo u istom sastavu već dvadeset godina!). Polaznici ostaju nakon nastave, produbljuju znanje proučavajući literaturu, izmjenjuju informacije vezane uz program i u slobodnom vremenu, traže od nastavnika pisane materijale i sl. Zbog ambicioznosti koje iskazuju u učenju seniori žele imati dobro strukturiran program i jasan cilj učenja, bez obzira na to što žele imati aktivnu ulogu u njegovom kreiranju (Čurin, 2018., str. 32). Ponekad se polaznici javljaju i kao predavači. Socijalna kohezija koju bilježimo između članova skupine i mentora seže do granice emotivnih veza koje nalazimo kod primarnih skupina npr. obitelji (Krajnc, 2016., str. 151). Dobro povezane grupe ne prihvaćaju lako promjene i zahtjeve od strane organizatora, čak i onda ako su nužne, negodovat će i pružati otpor (Krajnc, 2012., str. 26). Članovi skupine u donošenju odluka vezano uz programe konzultiraju se međusobno i zauzimaju grupni stav. U obrazovnom radu poštuju se načela otvorenosti grupe, te ravnopravnost polaznika i mentora što polaznicima omogućuje ugradnju osobnog znanja i iskustva u programe (Čurin, 2018., str.32).

Polaznici – i učenje i druženje

Možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je jedna od karakteristika koja se veže uz polaznike koji pohađaju kontinuirano programe sveučilišta za treću životnu dob interes za učenjem općenito. Oni koji su pokazivali interes za učenjem u mladosti, imaju ga i u starosti, bez obzira na to što se područje učenja mijenja. Po prethodnom obrazovanju većina polaznika ima visoku stručnu spremu (npr. u Zagrebu čak cca 70%, dok je preduvjet za upis na Sveučilište za treću dob u Rijeci najmanje srednjoškolski stupanj obrazovanja), u visokom postotku na većini sveučilišta za treću životnu dob diljem Europe prevladavaju žene. Dobna struktura polaznika pomiče se kako se pomiče granica za odlazak u mirovinu. Tako je u Zagrebu na početku djelovanja sveučilišta za treću životnu dob prosječna dob polaznika bila 60 godina (prisjetimo se, to je bilo vrijeme kada je zbog restrukturiranja privrede mnogo radnika odlazilo u prijevremene mirovine), da bi se u nekoliko posljednjih godina prosječna dob „popela“ na gotovo 70 godina! Kod prvog dolaska na programe polaznike motivira želja za učenjem nečega novog, onoga za što nisu imali vremena u radno aktivno doba, da bi s vremenom i motiv druženja s grupom postao jednako važan (Čurin, 2018., str. 30). Međutim ne i dovoljan motiv za upis ako nema kvalitetnoga programa koji će zadovoljiti želju za novim učenjem. Tako cjeloživotno učenje postaje stalan proces i način života. Znanje koje steknu živi dalje. Kako sami izjavljaju, znanje produbljuju samoučenjem i prenošenjem u obitelj i među prijateljima, aktivno sudjelovanje u programima podiže njihovo samopoštovanje, opće zadovoljstvo životom, obogaćuje njihov društveni život (Čurin, 2012., str. 151).

Nastavnici–mentori grupa – važna karika obrazovnog procesa

Mentor ili voditelj pojedine skupine važna je karika u obrazovanju osoba treće životne dobi (Čurin, 2018., str. 31). Već smo prethodno rekli da se dobrim mentorom za rad s trećom dobi ne postaje sam od sebe, za taj se obrazovni rad treba educirati. I to iz područja psihologije starijih osoba i metodike obrazovnog rada sa starijima. Raznolikost programa slijedi i široki spektar stručnjaka različitih profila koji se javljaju kao predavači. Neki nastavnici i sami su umirovljenici, neki su bili polaznici, neki su i polaznici i predavači, prava raznolikost prenošenja cjeloživotnog znanja i iskustva u praksi. Po dobi javljaju se i mlađi i stariji, ponekad je nastavnik mnogo mlađi od polaznika, što je također specifičnost koju ne nalazimo u redovnom obrazovanju. Pojedine kolegije vode aktivni ili umirovljeni sveučilišni profesori i znanstvenici, stručnjaci raznih struka, studenti volontiraju u seniorskim grupama prateći nastavu, pišu seminarske i diplomske radove.

A kakve nastavnike vole polaznici? Istraživanje koje su proveli na Univerzi za tretje življenjsko obdobje u Sloveniji pokazalo je da polaznici kod svojih mentora najviše cijene spremnost za rad s ljudima, ljubaznost - pristupačnost, spremnost na osobno napredovanje, stručno znanje visoko je vrednovano kao i pripremljenost za nastavu, od nastavnika očekuju empatičnost, vole odgovornost i dosljednost (Krajnc, 2012., str. 23). Koliko god da je grupa vezana uz nastavnika neće lako oprostiti greške i visoko je zahtjevna u odnosu na kvalitetu nastave. Zbog velike motivacije i interesa koje stariji polaznici pokazuju prema učenju mnogim nastavnicima predavati toj generaciji predstavlja pravo zadovoljstvo, a oni koji dolaze iz redovnih škola često su iznenađeni marljivošću svojih starijih učenika.

Ustanove koje provode obrazovanje starijih osoba – stavovi i prilagodba

Ustanove u kojima se organiziraju programi tipa sveučilišta za treću životnu dob trebale bi se prilagoditi specifičnostima takvih programa bez obzira radi li se o fakultetima, obrazovno-kulturnim ustanovama ili udrugama. Kao prvo, treba prihvatiti realnost da starije osobe žele i mogu učiti cijeli život i da su ovdje. Učionice i nastavna oprema koju koriste seniori ne može biti bilo kakva, oni trebaju najbolje! Treba osvijestiti da *penzići nisu došli tek tako jer im je u životu dosadno*, nego žele doista ozbiljno učiti i u tom procesu misle ostati dugo. Treba oslušivati obrazovne potrebe starijih, naći kvalitetne predavače, te ih potom educirati za tu vrstu obrazovnog rada (Čurin, 2018., str. 36). Starije polaznike treba prihvatiti kao ravnopravne dionike u tom procesu, jer oni žele u njemu aktivno sudjelovati. Treba prihvatiti realnost da ne mogu puno platiti (mirovine su male), stoga organizatori trebaju pronalaziti sredstva sufinanciranja ovih programa. U široj javnosti, pak, treba kontinuirano promovirati važnost cjeloživotnog učenja, te tako rušiti predrasude o starijim osobama kao nemoćnima i otpisanima (Čurin, 2021., str. 15).

Obrazovanje starijih – što nas je naučila Korona

U godinama „korona krize“ organizatori kulturno-obrazovnih aktivnosti našli su se u velikim problemima, pogotovo oni koji se bave tzv. rizičnim skupinama u koje pripadaju stariji ljudi. Okupljanja i druženja, učenje *uživo* dugo su bili na čekanju. Prema našim iskustvima *online* nastava izazvala je kod većine starijih polaznika početni otpor. Strah od nepoznatog, odbijanje nastave bez „živog kontakta“, nedostatak informatičkih znanja i adekvatne opreme potrebne za praćenje *online* nastave, nedostatak motivacije neki su od razloga koji su realizaciju ovih programa otežali ili onemogućili. Ipak, postoje i primjeri onih koji su se unatoč visokim godinama upustili u nove izazove, pa je Zoom i njima „otvorio prozor u svijet“ i koliko-toliko tada smanjio socijalnu isključenost (Čurin, 2021., str. 15).

Protekom vremena i iskustvom prakticiranja *online* programa stavovi polaznika su se pomalo počeli mijenjati. U kratkoj anketi kojom smo u lipnju 2020. godine ispitali 32 polaznika Sveučilišta za treću životnu dob u Zagrebu, koji su sudjelovali u *online* nastavi, polaznici su na pitanje otvorenog tipa što misle o toj nastavi dali zanimljive odgovore. *Online* nastava i nije tako loša, u kući se osjećaju sigurnije, predavanje koje prate na kompjuteru bolje čuju, bolje vide prezentaciju, ne trebaju ići u javni prijevoz niti na vrućinu ili hladnoću, ako su bolesni ništa ne gube od nastave, predavanja mogu pratiti i ako nekuda otputuju, općenito je koncentracija za praćenje nastave bolja nego u razredu, a svoje školske kolege opet vide u „malim kvadratićima“ i mogu čak neformalno popričati. Iako je nekoliko polaznika tada izjavilo da bi bez obzira na okolnosti i dalje predavanja slušali *online*, većina se željela što prije vratiti u razred, a *online* nastavu vidjeli su kao nužnost u neprilikama koje su nas snašle. Razmjena iskustava s kolegama koji vode programe na Sveučilištima za treću životnu dob u Frankfurtu (U3L), Ljubljani (UTŽD), Zagrebu (STŽD) i na Sveučilištu u Rijeci (STD) pokazala je da su problemi u organizaciji obrazovnih programa za starije u to vrijeme bili gotovo identični. Možemo zaključiti da je „korona kriza“, unatoč svih nevolja koje je proizvela, donijela obrazovanju i nešto dobro. Danas je organiziranje nastave na daljinu prihvaćeno kao nešto normalno, čak i kod starijih polaznika kojima donosi i specifične prednosti. U situacijama slabije pokretljivosti, boležljivosti i socijalne isključenosti, što često prati stariju životnu dob, mogu nastaviti s pohađanjem programa, što utječe na bolju kvalitetu njihovog života. Ipak, tu postoji i problem koji ne smijemo zanemariti!

Digitalna pismenost „treće generacije“ općenito je u Hrvatskoj premala i predstavlja problem u situacijama poput one koju je izazvala korona. Podaci o digitalnoj pismenosti stanovništva u dobi od 65 do 74 godine za 2017./18. god. pokazuju da je u odnosu na građane Europske unije koji se koriste internetom u 60% slučajeva, hrvatsko stanovništvo manje informatički pismeno, internet koristi njih 27% (Despot Lučanin, 2022., str. 307). Starije osobe u vrijeme „korona krize“ našle su se u situaciji izoliranosti i disfunkcionalnosti pa čak i na razini osnovnih životnih potreba (npr. narudžbe hrane putem interneta), te doista bile najugroženiji dio društva i to ne samo zbog zdravlja. Stoga nas je ta kriza upozorila da treba ubrzano razvijati digitalnu pismenost starijih osoba, a sveučilišta za treću životnu dob u tom osposobljavanju mogu imati važnu ulogu, jer ne znamo kada nam prijete novi virus ili nešto slično.

Umjesto zaključka - odgovor na pitanje postavljeno na početku

Može li daljnje obrazovanje biti rješenje za „krizu umirovljeničkih dana“, može li tom životnom razdoblju dati novi smisao? Mišljenja smo, ne samo da može, nego je i višestruko korisno. Učenje novoga sadržaja snažan je poticaj za našu mentalnu kondiciju, što je usvajanje sadržaja složenije to više (npr. učenje stranih jezika, igranje bridža, informatičke vještine). Imati kontinuiranu obvezu pohađanja određenih aktivnosti strukturira nam vrijeme i potiče fizičku aktivnost i kretanje u društvu. Socijalni moment važan je u situaciji kada su nam društveni kontakti bitno manji nego u radno aktivno doba, kao i pripadnost grupi osoba sličnih interesa, koje se možda u jednom velikom gradu ne bi nikada srele da nema aktivnosti zajedničkoga učenja. Stvoriti nova prijateljstva u trećoj životnoj dobi, što se ponekad i dogodi, za osobu je veliki emocionalni dobitak i podrška. Ako se osoba kroz pojedine aktivnosti ponovo aktivira i stavi svoje znanje u funkciju eto nas u području tzv. srebrne ekonomije. Ponovna radna aktivnost podiže samopoštovanje, status u društvu i visinu mirovine.

Zbog svega toga se i ja (op. autorice teksta) kao „umirovljenik s trogodišnjim stažem“ opredjeljujem za cjeloživotno učenje! I to za kontinuirani i organizirani oblik koji će uvažavati specifičnosti obrazovnoga rada sa starijim osobama i pružiti im što kvalitetnije programe daljnjega obrazovanja.

Literatura

- Čurin, J. (2012). U zemlji znanja seniori doista žele učiti. *Andragoški glasnik*, 16 (2), 143-153.
- Čurin, J. (2018). Sveučilište za treću životnu dob Pučkog otvorenog učilišta Zagreb, 26 godina kontinuiteta u obrazovanju seniora u Hrvatskoj. *Andragoški glasnik*, 22 (1), 27-38.
- Čurin, J. (2019). Na putu u treću mladost. *Iskra*, specijalno izdanje časopisa *Treća mladost*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, dostupno na: www.iskra.pou.hr
- Čurin, J. (2021). U mirovini sam, što sad? *Školske novine*, 3-4, 14-15.
- Čurin, J. (2021). Da se čuje i njihov glas. *Školske novine*, 5-6, 14-15.
- Despot Lučanin, J. (2022). *Psihologija starenja, izazovi i prilagodba*. Zagreb: Naklada Slap.
- Formosa, M. (2010). Lifelong Learning in Later Life: The Universities of the Third Age. *The LLI Review*, Fall 2010.
- Krajnc, A. (2012). *Posebnosti izobraževanja starijih*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- Krajnc, A. (2016). *Starejši se učimo - izobraževanje starijih v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Pečjak, V. (2001). *Psihologija treće životne dobi*. Zagreb: Prosvjeta.
- Špan, M. (2000). *Obrazovanje starijih ljudi - tajna dugovječnosti*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb.
- Zloković, J. i Zovko, A. (2020). *Gerontologija - Izazovi i perspektive*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- ASOO (2017). *Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj 2017. - Rezultati istraživanja*. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

THE THIRD AGE AND THE IMPORTANCE OF LIFELONG LEARNING

Jasna Čurin, prof. psihologije

jasna.curin@gmail.com

Abstract

The third age is characterized by major life changes, of which retirement is one of the biggest from the social aspect. In order for a person to successfully overcome this period, which can often be stressful, it is necessary to reorganize life, restructure time, accept new social roles. Lifelong learning can play an important role in this period, and involvement in various forms of organized educational programs can give new meaning to a later period of a person's life psychophysically, emotionally and socially. Programs that are offered to so-called people of the third age must be carefully designed, the specifics of working with seniors should be respected in the educational process, and teachers should be additionally educated for that work. The number of elderly people is growing both in our country and in the world, and it is certain that for some of them further education will be a choice in the so-called crisis years of their lives.

Keywords: *third age; retirement; social roles; life restructuring; lifelong learning; educational programs.*